

Heel Gallia kwam onder de macht van de Romeinen. Heel Gallia? Nee: één dorpje aan de rand van het land wist zich staande te houden (uit: Asterix).

Een groep Grutto's die stand houdt

Alco van Klinken

Vlak ten zuiden van de stad Groningen ligt de buurtschap Essen. Hier zijn in het voorjaar nog veel baltsende Grutto's te horen, in tegenstelling tot andere weilandgebieden. Wat is de sleutel tot dit succes? In de nabije toekomst pakken zich echter ook hier donkere wolken samen.

Wie met de trein naar Groningen rijdt, passeert net voordat de onvermijdelijke bedrijventerreinen beginnen, een besloten weilandgebied aan de voet van de Hondsrug. Midden in de weilanden staat een poldermolentje, wat wijst op natte omstandigheden. Het gebied beslaat in zijn geheel

zo'n 20 ha. Aan de oostkant wordt het begrensd door de spoorlijn naar Assen, aan de westgrens zijn tuinen van villa's langs een weg naar Groningen. Ten noorden en zuiden van het gebied is de situatie iets opener en daar wordt het landschap bepaald door (voormalige) boerderijen en elzen-

In een omsloten weilandgebied bij de stad Groningen zijn nog opvallend veel baltsende Grutto's te horen.
Foto: Bert Bos.

Voor u ligt het eerste nummer van jaargang vijftig van 'Het Vogeljaar'. Lezers die het blad al kennen zullen wel even hun ogen hebben uitgewreven, want hoewel het uiterlijk van het blad nog vertrouwd aandoet, is er aan het interieur veel veranderd. 'Foto's in kleur, een andere opmaak en de vertrouwde Helvetica-letter vervangen door Times New Roman geven het blad een andere uitstraling. De redactie en bestuur van de Stichting Het Vogeljaar streven er naar 'Het Vogeljaar' een wat meer eigentijds gezicht te geven.

In 2003 zal 'Het Vogeljaar' vijftig jaar bestaan. Dat is een aanleiding om eens extra na te denken over wat deze uitgave betekent voor vogelaars en voor de vogels. Bijna een halve eeuw heeft 'Het Vogeljaar' ruimte geboden aan verslagen van onderzoek, nieuws en wetenswaardigheden over vogels en is het een platform geweest voor natuurbeschermers. Aan deze formule willen wij niets veranderen. 'Het Vogeljaar' blijft een tijdschrift voor vogelstudie en vogelbescherming.

Dat kunnen wij echter niet alleen. Om dat waar te kunnen maken hebben wij ook de steun van onze lezers heel hard nodig! In Het Vogeljaar 49 (4) is aangekondigd dat wij begonnen zijn met een lezersonderzoek, maar omdat onze middelen beperkt zijn, hebben wij dat onderzoek op een wat meer bescheiden schaal moeten uitvoeren. Er zijn wel een aantal reacties op uitgestuurde vragenlijsten binnen, maar wij konden helaas niet alle abonnees benaderen, zoals we hadden gehoopt. U kunt ons helpen door zelf eens een reactie te sturen en aan te geven wat goed is en wat beter kan.

Van onze kant zeggen wij alvast toe dat wij er naar zullen streven het blad regelmatig te laten verschijnen en ook dit jaar zes nummers uit te brengen.

Ook voor het aanleveren van goede kopij en informatie zijn wij afhankelijk van onze lezers. Het zou heel fijn zijn als het aantal abonnees weer flink toe zou nemen. Als in de loop van dit jaar alle abonnees één nieuwe abonnee zouden werven, dan zou in het jubileumjaar het aantal abonnees verdubbeld zijn. Dat zou een mooi cadeau zijn voor de jubilaris!

Het Vogeljaar ... daar vind je alles over vogels!

Rob Kole

singels (zie Kaart 1). Het gebied wordt aangeduid met de naam Esserpolder–West, gemakshalve hier verder 'Esserpolder' genoemd. De ondergrond wordt gevormd door een overgang van keileem aan de westkant (richting Hondsrug) naar een ingewikkelde afwisseling van klei en veen naar de oostkant (richting voormalige stroomdal van de Hunze).

Ten noorden van het gruttogebied ligt op een zandopduiking de oude buurtschap Essen, waar in de Middeleeuwen een klooster stond. Het gruttogebied is vanouds nat geweest, getuige het feit dat een historische weg (de Oosterweg) vanuit het zuiden afbuigt naar het westen, om het gebied heen dat hier wordt beschreven. Het gruttogebied is momenteel in gebruik bij twee agrariërs als weidegebied voor melkkoeien, schapen en als hooiland. De wegen en paden om het gebied heen worden intensief benut als uitloopgebied door bewoners van de

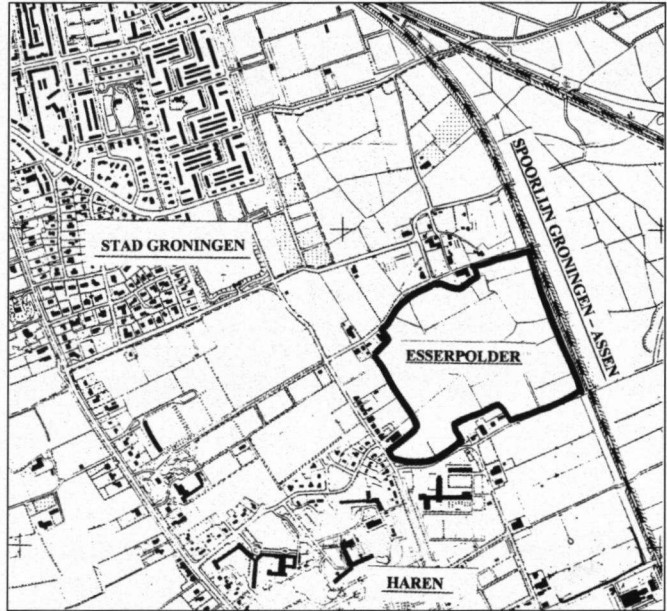
zuidelijke wijken van de stad Groningen en van Haren.

Aantalsontwikkelingen

Aantalsontwikkeling in de laatste jaren vergeleken met de aantalsontwikkeling in de omgeving, plus ontwikkeling van overige soorten. Voor passanten was het al lang duidelijk dat hier een laatste bolwerk weidevogels aanwezig was. In 1996 is de Esserpolder systematisch geïnventariseerd (Glastra 1997). Uit die telling bleek dat er een enorme dichtheid aan weidevogels is te vinden, met verscheidene soorten die op de Rode Lijst staan (zie Tabel 1). Sindsdien is er geen systematische telling geweest. Wel is het (onder andere uit eigen waarnemingen van de schrijver) duidelijk dat elk jaar het aantal Grutto's globaal hetzelfde is gebleven. Een aanwonende meldt dat hij bij een telling in 2001 zelfs 44 paren zou hebben gezien!

Een groep Grutto's die stand houdt

Kaart 1:
Situering Esserpolder (West)

In de regio ten zuiden van de stad Groningen, Gorecht, is al jarenlang sprake van achteruitgang in de weidevogelstand (Van Scharenburg 1994): van ongeveer 465 paren in 1976 naar rond de 265 in 1987. Het provinciale weidevogelmeetnet houdt de ontwikkeling bij van het aantal Grutto's in de provincie Groningen. Daaruit blijkt dat ook na 1987 de stand van de Grutto fors gedaald is: zie Figuur 1 (Van Scharenburg 1998).

Als oorzaken worden genoemd: matig reservataarsbeheer, doorgaande ontwatering en intensivering van de landbouw en mogelijk predatie (Toestand van de Natuur in Groningen 1998). Deze achteruitgang past in het landelijke beeld (Bijlsma 2001). De laatste jaren lijkt de gruttostand in Gorecht tamelijk stabiel op een laag niveau: tussen 1996 en

2000 werden jaarlijks op ongeveer 800 ha grasland rond de zeventig nesten van Grutto's beschermd, zonder duidelijke trend in aantallen (med. L. Stockmann). De ontwikkelingen bij Essen zijn dus veel gunstiger dan die in de omgeving: elders gaan de weidevogels achteruit, terwijl bij Essen de stand op peil blijft of zelfs toeneemt.

Verkenning van oorzaken van op peil blijven van deze kern Grutto's

Weidevogels zoeken een open en rustig landschap (Wymenga 2001). Van geen van beide omstandigheden is bij Essen sprake. Landschappelijk gezien groeit de gruttopopulatie hier tegen de verdrukking in. Er moet dus een andere reden voor zijn. Naast de landschappelijke gesteldheid is de manier waarop de weilanden worden beheerd van groot belang. Het blijkt dat in de kern van de gruttokolonie een bijzondere omstandigheid zich voordoet. Drie weidepercelen (met een oppervlak van 6 ha), ongeveer centraal in de Esserpolder gelegen, zijn in handen van een nabij wonende particulier die het onder beperkingen in beheer geeft van een agrariër. De beperkingen richten zich erop om de broedomstandigheden voor de Grutto's zo gunstig mogelijk te maken. Tussen 1 januari en 31 juli mag er op de percelen niets gebeuren: na

Waterhoen	1
Scholekster	2
Kievit	22
Grutto	13
Tureluur	6
Gele Kwikstaart	2
Paapje	1
Grasmus	1
Kneu	1

Tabel 1: Broedvogels Esserpolder (West), 1996

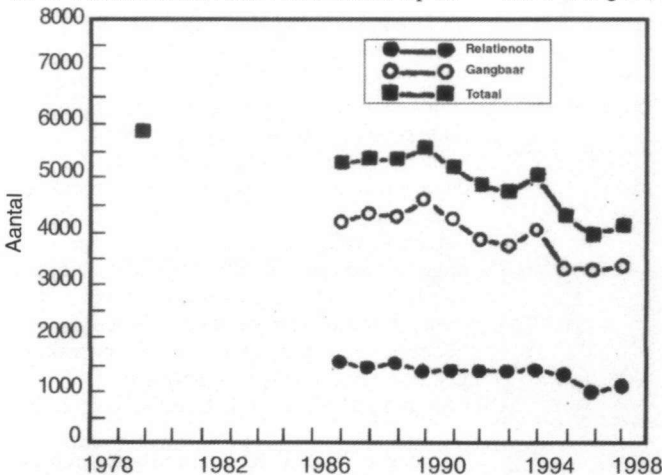
Het provinciale meetnet houdt de ontwikkeling van de Grutto's in Groningen bij. Al jarenlang gaat de stand achteruit.

Foto: Wim Smeets.

1 januari kunnen in zachte winters al spoedig de eerste Kieviten terugkeren en tot 31 juli kunnen late broedsels van weidevogels aanwezig zijn. Na 31 juli worden de percelen gemaaid of gehakseld en het gewas afgevoerd. In de daaropvolgende maanden zijn de percelen beschikbaar voor beweiding met schapen, om het gras kort en de zode dicht te maken. Er wordt niet bemest. Dit systeem wordt sinds 1982 toegepast. Op kleine schaal wordt hier dus al bijna twintig jaar aan niet-gesubsidieerd relatienotabeheer gedaan. De weidevogels weten dit te waarderen met een vitale stand. Op de

kern van 6 ha weidevogelpercelen broeden de Grutto's, als in een soort kolonie. Na het uitkomen van de eieren zwermen de ouders met jongen uit naar de omliggende weilanden, om voedsel te zoeken. De combinatie van extensief beheerde percelen om te broeden en intensiever benutte percelen om te foerageren (het zogenaamde mozaïekpatroon) leidt tot een vitale stand van weidevogels.

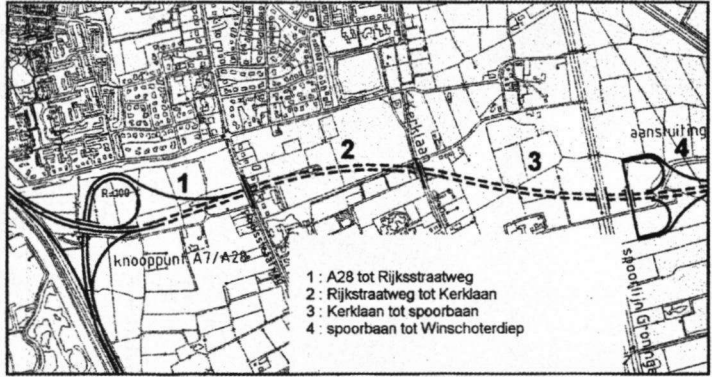
Door de hoge dichtheid aan weidevogels neemt de weerbaarheid tegen predators toe. In De Warren (bij Tijnje, Friesland) werd in een ander goed gruttogebied vastgesteld dat

Figuur 1. Aantalverloop Grutto in provincie Groningen.

Een groep Grutto's die stand houdt

Kaart 2: Tracé eventuele zuidtangent.

Zwarte Kraaien geen schijn van kans kregen om eieren of pullen te verschalken, omdat ze consequent door gezamenlijk optreden van Grutto's uit het gebied werden verjaagd (Kleefstra 2001). Door dit mechanisme hoeft de beboste omgeving van de Esserpolder (met daardoor veel mogelijke predators) niet te leiden tot laag broedsucces van de Grutto's. In de omgeving wordt niet intensief op kraaiachtigen gejaagd. Ook in Friesland zijn plekken bekend waar clusters Grutto's standhouden in landschappen die op het eerste gezicht ongeschikt lijken als broedbiotoop (mond. med. E. Wijmenga). Deze clusters liggen vaak op flanken van hogere gebieden, waar nog

opkwellend grondwater aanwezig is. Opkwellend grondwater (met als gevolg: een goede waterkwaliteit) zou ook bij Essen een reden kunnen zijn voor het voortbestaan van de gruttopopulatie.

Naderend onheil

Langs drie sporen (jammer genoeg karakteristiek voor de ontwikkelingen elders in Nederland) wordt de bestaande rijke situatie bedreigd. Eén dreiging komt van de agrarisch zijde: uitvoering van een moderne ruilverkaveling (de herinrichting Haren). Als onderdeel van dit herinrichtingsplan zal de waterbeheersing in dit gebied 'verbeterd' worden. Hoewel er nog geen sprake hoeft te

Een Grutto met worm in de bek.

Foto: Wim Smeets.

Tekening: Gilbert Van Avermaet.

zijn van een duidelijke verlaging van de waterstand, zal de beheersing van het waterpeil wel strakker worden. Na een regenbui wordt het water sneller afgevoerd en teruggebracht op het gewenste niveau. Mogelijk wordt de dreiging van de waterstandsverlaging gecompenseerd door voortzetting van het extensieve beheer. Helemaal zeker is dit niet, maar de peilverlaging betekent in ieder geval een risico voor de gruttostand.

De tweede dreiging is massiever van aard en wordt veroorzaakt door de kwetsbare ligging bij een drukke stadsrand: er wordt door de gemeente en de provincie Groningen op aangedrongen om een nieuwe rondweg ten zuiden van de stad Groningen aan te leggen. Deze nieuwe rondweg wordt pal naast het gruttogebied geprojecteerd (zie Kaart 2). Ook al blijkt uit studies dat de nieuwe rondweg het vermeende probleem van stagnatie van doorgaand verkeer nauwelijks tegengaat, wordt door de overheden de ringweg onvermijdelijk geacht. Aangezien de Grutto in de omgeving nagenoeg is verdwenen, zal de broedpopulatie in de aangrenzende weidegebieden geen behoorlijk alternatief kunnen vinden. Momenteel wordt nog een politieke discussie gevoerd of de ringweg kan worden voorkomen door verbetering van het openbaar

■ **Alco van Klinken**, Milieufederatie Groningen, Postbus 1020, 9701 BA Groningen (050) 313 08 00, e-mail: <a.vanklinken@mfg groningen.nl>.

LITERATUUR:

- Bijlsma, Rob G. (2001): Avifauna van Nederland deel 2, KNNV uitgeverij Utrecht.
Glastra, M. (1997): Weidevogelinventarisatie Esserpolder, Haren (ongepubliceerd).
Kleefstra, R. (2001): Tureluurs van grutto's, Twirre 12^e jrg. no. 2 (themanummer weidevogels).
Scharenburg, K. van (1994): De weidevogelpolders ten Zuiden van Groningen De Grauwe Gors 22^e jrg. nr. 3.
Scharenburg, K. van (1998): Effecten van beheer en predatie op weidevogelpopulaties De Grauwe Gors 26^e jrg. nr. 4.
Provincie Groningen (1998): Toestand van de Natuur in Groningen, Groningen.
Wymenga, E. & M. Engelmoer (2001): Bouwstenen voor een beschermingsplan van de grutto in Fryslân, A. & W. Veenwouden.

vervoer. De geringe inzet van de overheden om dit alternatief serieus op poten te zetten, maakt de vooruitzichten somber.

Een derde dreiging ligt in het verlengde van de zuidelijke rondweg: op deze plaats zouden nieuwe woonwijken of bedrijventerreinen moeten worden aangelegd, volgens het Provinciaal Omgevingsplan van Groningen.

Afsluitend

Uit het voorbeeld van Essen blijkt dat wanneer het beheer en de abiotiek gunstig zijn, een weidevogelkern ook vitaal kan zijn in een gebied met ongunstig omstandigheden (besloten landschap, veel drukte). In dit geval domineren de beheersfactoren over de landschappelijke. Deze situatie is jammer genoeg toch geen lang leven beschoren door een verlaging van het waterpeil en finaal: de aanleg van een nieuwe ringweg en huizenbouw bij de stad Groningen. Compensatie van het verlies van het gruttogebied zal moeilijk zijn, omdat de gruttostand in de omgeving al is gedecimeerd.

Dankwoord

De heren M. Duijm, K. van Dijk, K. van Scharenburg, L. Stockmann en H. Bosker worden bedankt voor hun bruikbare informatie.